

Възможности за подобряване функционирането на индустриалните клъстери в България

Гл. ас. д-р Венета Христова
Катедра „Индустиален бизнес и предприемачество“ към
СА „Д. А. Ценов“ - Свищов

Повишаването на конкурентоспособността на предприятията, регионите и националните икономики привлича значително академично и политическо внимание през последните десетилетия. Тези въпроси придобиват особена актуалност за българските индустриални предприятия след присъединяването ни към Европейския съюз. Независимо от факта, че през 2008 г. България се нарежда на 39-то място по конкурентоспособност от общо 55 национални икономики¹, темата за устойчивост на пазарните позиции на предприятията, подобряване на финансовите им показатели, трансфер на знания и икономическото им потребяване, разширяване на международните хоризонти и т.н., е на дневен ред както за правителството, така и за бизнеса и сдруженията му.

Като един от най-успешните подходи за повишаване на конкурентната способност се лансира този, основан на съвместната работа на групи от свързани предприятия, формиращи клъстери. Практиката в страните от Европейския съюз в тази посока е повече от насърчаваща – клъстерите генерират значими

икономически ползи за предприятията, насърчават предприемчивостта, инициативността и обмена на знания между тях, укрепват местната икономика, подпомагат реорганизацията на индустриите и т.н. Прилагането на клъстерния подход в България стартира едва преди няколко години под силния натиск на правителството и с активното участие на големите работодателски организации. В резултат на тези усилия се разработват се методико-методологични документи, подкрепящи процеса, насърчават се определени проекти за формиране и подпомагане на локално концентрирани групи от свързани предприятия и се полагат основите на работата в мрежа сред фирмите от индустрията ни.

В настоящата разработка **обект на проучване** са индустриалните клъстери в България, а **предмет** – трудностите и проблемите, които те срещат при функционирането си. **Целта** е въз основа на очертаните критични моменти в развитието им да се изведат някои възможности за подобряване на тяхната работа, адекватни с етапа им на развитие, така че да постигат устойчиви конкурентни предимства. Като основа за направения анализ и извеждане на перспективите пред индустриалните клъстери служи информация, събрана чрез анкетно проучване², както и публикувани данни от правителствени организации.

I. Кратък обзор на прилагането на клъстерния подход в България

След Решението на Съвета за икономическо развитие към Министерски съвет от пролетта на 2004 г. в България правителствени, неправителствени организации и бизнес структури започват да проявяват засилен интерес към клъстерния подход. Причината – този подход се сочи от световните експерти по конкурентоспособност като един от най-успешните за реализация на устойчива регионална политика, основана на знанието, иновацията и активната комуникация

¹ По информация от Центъра за изследване на демокрацията, <http://www.csd.bg/>.

² Авторът извежда някои от ключовите проблеми въз основа на получена информация от контактни лица на индустриалните клъстери в рамките на Проект №5/2007 на Института за научни изследвания към СА „Д. А. Ценов“, реализиран през май-октомври 2007г.

предприятия местна власт неправителствени организации университети. Световният опит показва, че в резултат на приложението му се постигат дълготрайни икономически и социални позитиви за стопанството на региона и страната. Не на последно място следва да отбележим, че насърчаването на конкурентоспособността³ е една от основните цели на българската икономика след присъединяването ни към Европейския съюз.

Таблица 1
Регистрирани индустриални кълстери в България към 2006 г.⁴

Наименование на кълстера	Отрасъл	Център	Регистрация
Българска коприна	Текстил	Русе	2004
Информационни и комуникационни технологии	ИКТ	София	2004
Пристанище Варна – запад	Химия и добив	Левня	2004
Средногорие мед	Добив и преработка	Пирдоп	2005
Мебели – произведени в Троян	Мебели	Троян	2005
Енергийно сърце на България	Енергетика	Раднево	2005
Лазери и оптика	Оптична техника	Пловдив	2005
Производство на облекла	Текстил	Хасково	2005
Селскостопанска техника	Машиностроене	Русе	2006
Традиционни български продукти	Хранителна промишленост	Стара Загора	2006

Първоначално, за поощряване на процесите по формиране и развитие на кълстери, като приоритетни индустриални

отрасли⁵ бяха определени химическата промишленост, енергетиката, текстилната промишленост и информационните и комуникационни технологии (ИКТ). До март 2005 г. се институционализират четири индустриални кълстера (вж. табл. 1) като процесите по регистриране активно продължават до края на 2006 г., когато официално вписаните индустриални кълстери нарастват до десет, а обхванатите отрасли са както високотехнологични (ИКТ, енергетика, оптична техника и машиностроене), така и традиционни.

Към средата на 2008 г. два проекта, ръководени от Министерството на икономиката и енергетиката имат пряка връзка с кълстерите. Първият проект „Въвеждане на кълстерния подход и установяване на кълстерния модел“, вече е завършен и като резултат от него се изработват Националната стратегия за развитие на кълстерите, Наръчник за управление на кълстерите и други важни за работата на кълстерите документи. Освен това се осъществява анализ на ситуацията по групирането на индустрии в България като изготвя карти на концентрация. Изпълнението на проекта приключва с оказването на методическа и финансова помощ при изграждането на два пилотни кълстера: „Мебели произведени в Троян“ и един кълстер в областта на туризма. От проведени анкети с експерти в областта на кълстерите се установи, че постигнатите резултати от работата на троянския индустриален кълстер, са на високо ниво, въпреки че от иновационна гледна точка той осъществява по-скоро технологична адаптация, отколкото да е генератор на новости.

Работата по втория проект, „Инициативи за развитие на кълстерите“ фаза 2, все още продължава като се цели да се разширят на възможностите за устойчивост, продължителност и разрастване на кълстерите в България чрез широка подкрепа от консултации, инвестиции, обучение на персонал и др. на съществуващи или нововъзникващи структури, подобряване конкурентоспособността на техните индивидуални членове и на подкрепените кълстери като цяло. През март 2008 г. безвъзмездна финансова помощ чрез него

⁵ Съгласно решение на СИР от 21.04.2004 г.

³ Вж. Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика“ с бюджет 1,1 млрд. евро. (вж. <http://www.opcompetitiveness.bg/>).

⁴ По информация в: Годишен доклад за състоянието и развитието на Националната политика в областта на иновациите 2006 г., публикация на Министерството на икономиката и енергетиката, С., 2006, с. 84, <http://www.mee.government.bg>

получават 10 клъстера, от които 7 са в сферата на индустрията (вж. табл. 2).

Таблица 2
Одобрени проекти по „Инициативи за развитие на клъстерите” - фаза 2⁶

Наименование на проекта	Организация	Бюджет в Евро	
		Общ	Безвъзмездна финансова помощ
Развитие на шивашки клъстер в Югозап. България	ВМП Дизайн	242792	118968
Изграждане на информац. и лаб. инфраструктура на клъстер „Лазери и оптика” - Пловдив	ДЗЗД Консорциум „Лазери и оптика 2008”	310750	155375
Формиране на клъстер по телекомуникации и създаване на устойчива клъстерна стратегия	Фондация Клъстер ИКТ	104755	52377
Развитие и утвърждаване на мебелен клъстер „Родопска мебел – Велинград”	С-е „Родопска мебел Велинград”	399600	199800
Устойчивост на клъстер за инженеринг в енергоизграждането	Клъстер за инженеринг в енергоизграждането	101600	50800
Интегриран комплекс за високотемпературен разкрой на листов материал с лаборатория за обучение	Клъстер „Мехатроника и автоматизация”	100000	50000
Развитие и подобряване конкурентоспособността на клъстер за енергийно ефективни д-ти в ЮЦР	Клъстер Юг Енерджи ДЗЗД	278817	139129

⁶ По информация от Изпълнителната агенция по Програма ФАР, <http://www.iaphare.org/bg>

Прави впечатление, че финансираните проектни идеи подкрепят твърде разнородни инициативи част от тях са насочени към формиране на клъстери в традиционни отрасли като шивашката и мебелната индустрии, а други залагат на иновацията, трансфера на знания и изграждането на инфраструктура към вече работещи клъстери. Проследяването на развитието на тези подкрепени клъстери, особено на шивашкия и мебелен клъстер, би било изключително интересно, тъй като те ще ползват значителни ресурси, но залагат на традиционни икономически дейности със затруднено навлизане на иновации.

II. Основни трудности пред функциониращите индустриални клъстери в България

Направеният до тук кратък обзор на въвеждането и процесите по прилагане на клъстерния подход в индустрията ни посочва, че формирането и ефективното функциониране на потенциалните и институционализираните клъстери все още е в начален етап. От тази позиция произтичат и някои от основните проблемни области в работата на българските клъстери. Те могат да се търсят с източници, генерирани извън клъстерите, така и породени между участниците в тях, т.е. условно ги разделяме на външни и вътрешни.

Външните критични моменти касаят широк и разнообразен кръг от проблеми.

На първо място безспорно са трудностите с произход средата, в която функционират българските индустриални клъстери. Важна предпоставка за развитието на клъстерите е позитивната **бизнес среда на национално и регионално ниво**, благоприятната среда, в която се раждат стопанските инициативи и се вземат стратегическите решения. Ако се позовем на разбирането на Солвел, Линдуист и Кетълс (вж. фиг. 1) за това какво включва бизнес средата на една нация и анализираме основните стълбове, които я съставляват, ще очертаем няколко важни трудности пред клъстерите ни.

У нас основните *институции и законовата рамка* във връзка с развитието на клъстерите все още са в процес на изграждане. Това съответно поражда редица неясноти и дисфункции. Подпомагането на

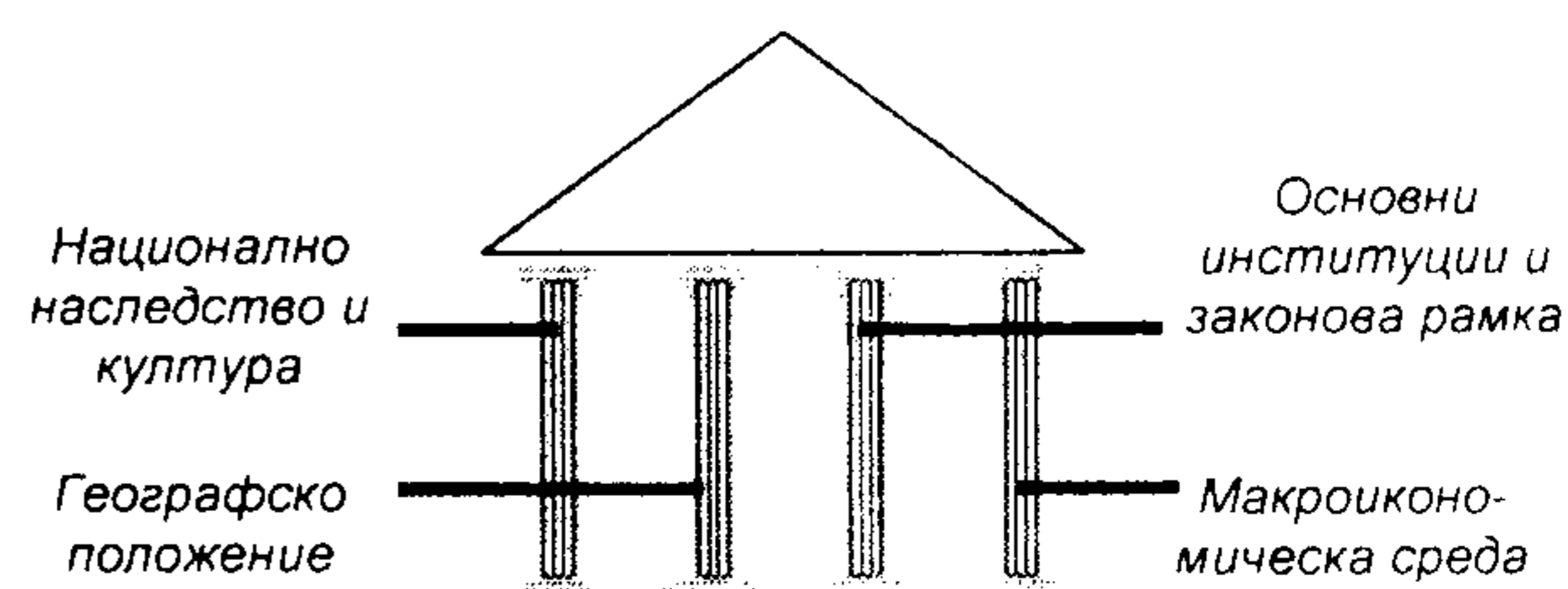

нововъзникващи и вече институционализирани кълстери, независимо от вида им, заема място в националните и регионалните стратегически документи. Въпреки че кълстерите са новост за нашата стопанска практика апробирането им в тези документи на макро- и мезониво е забележително те присъстват в Националната стратегическа референтна рамка, в Стратегията за ускорено икономическо развитие на България, в Плана за развитие на малките и средните предприятия и т.н. Друг е въпросът доколко писаните стратегически насоки ще придобият реални стопански измерения, имайки предвид гръмките икономически „дела”, заложили в немалко „стари” стратегии, останали само добри пожелания. Необходимо е „писаната” подкрепа да бъде следвана от реални действия. Така например често срещан проблем е слабата ангажираност от страна на правителствените служби при промотиране на продуктите и услугите, предлагани от кълстерите ни на международни изложения. Друг проблем са процедурите по регистриране на търговски марки и патенти на продуктите на кълстера.

Що се отнася до *законовата рамка*, в която функционират българските кълстери те в настоящия момент имат по-скоро неясен правен статут⁷. Някои от анкетирания експерти са на мнение, че създаването на подходяща законова уредба и въвеждане на данъчни преференции за кълстерите ще даде силен положителен тласък в развитието им. Европейската практика в тази посока е разнообразна, поради което този въпрос трябва да бъде решен в зависимост от конкретните условия и нагласи на бизнеса у нас.

Някои от съставните компоненти на *макроикономическата среда* също будят тревоги у кълстерните експерти - както посочва един от тях: ”В пазарната икономика отделните субекти сами избират формите на сътрудничество (бизнес организации, браншови организации и др.), а държавата може да помогне като създаде условия за тяхното развитие. Към момента в страната има около 500 лицензионни и разрешителни режими, всички съпроводени с парични такси”. Едва ли този коментар се нуждае от анализ, но трябва да отбележим, че се правят значителни стъпки от

страна на правителството в посока намаляване на разрешителните режими. Въпреки това проблемът с разрешителните режими се посочва от предприемачите като един от най-значимите.

Фиг. 1. Бизнес среда на една нация⁸

Най-сериозно безпокойство поражда състоянието и тенденциите в стълб „национално наследство и култура”. Ниската предприемаческа култура у нас е фактор, силно възпиращ навлизането на много иновативни решения, модели и практики. Без да анализираме причините за това, е необходимо да отбележим следствието - силен сблъсък на две противоположни виждания за развитието на бизнеса: „Заедно можем повече” и „На вълка му е дебел врата, защото работи сам”. Все пак някои изследвания върху предприемаческата култура у нас отчитат стартиране на процеси на трансформация от колективистичните към предприемаческите нагласи, въпреки че „българинът се стреми в голяма степен към лична изява, но същевременно използва всяка възможност да се скрие в колектива, където неговата отговорност е малко или много „размита”⁹. Този своеобразен „микс” от културни нагласи влияе в голяма степен и по отношение възприемането на кълстерите. Приложението им като форма на сътрудничество между бизнес, местна, регионална и национална администрация и наука означава балансираност между индивидуалните и колективни бизнес интереси. И тъй като кълстерите „виреят” в среда, в която

⁸ Solvell, Or., Lindqvist, G. and Ketels, Chr. The Cluster initiative greenbook. www.cluster-research.org, 2003. p. 21.

⁹ Вж. Александрова М. Предприемаческата ориентация в контекста на националната културна среда. Икономически алтернативи, изд. УНСС, бр.3./2005.

партньорството е ключово, у нас тези обединения няма да станат ефективни докато предприемачите ни не преодолеят предразсъдъците да не се доверяват на конкурентите, доставчиците и посредниците и да не работят в съвместни начинания, отчитайки позитивите за себе си.

Освен трудности, генерирани от бизнес средата в България съществуват и немалко други такива също с източници извън клъстерите. Една сериозна група проблеми са т. нар. **комуникационни проблеми**. Неефективната, липсваща или ненавременна комуникация между клъстерите и правителствените институции е относително често явление като причините за това са административни забавяния, бюрократичност, недостатъчно или ненавременна информиране за евентуални проектни и други възможности. Освен недостатъчната комуникация между правителството и клъстерите такъв проблем съществува и между самите клъстери. Анкетиранияте експерти твърдят, че интензивния обмен на информация между функциониращите и тепърва зараждащите се клъстери би бил особено полезен, но на този етап той по-скоро е спорадичен.

Важен момент за успешната работа на клъстерите е осъществяването на резултатно **партньорство между клъстер и местни структури** (представители на местната администрация, бизнес асоциации на местно ниво, отделни научни работници и изследователи, научни звена, неправителствени организации, местни училища, обучаващи кадри в сферата на работа на клъстера и др.). Към настоящият момент практиката в тази посока е противоречива: от една страна такова партньорство съществува и особено успешно е при Троянски мебелен клъстер, но от друга - е налице по-скоро мълчалива подкрепа, отколкото активно сътрудничество. При някои клъстери, напр. „Медия и печат” слабото звено в партньорската мрежа е регионалното, а не местното ниво. При повечето индустриални клъстери обаче подкрепата на регионално ниво е относително добра тяхното насърчаване и развитие е залегнало в регионалните стратегически документи и те срещат адекватна помощ при реализацията на определени инициативи.

Един изключително важен момент за ефективното функциониране на индустриалните клъстери е **подготовката на кадри**, които да работят като мениджъри, координатори и администратори на клъстерното формирание. Не е достатъчно само да се подпишат документите за институционализация на един клъстер! Това, което го прави истински работещ, генериращ ползи за членовете си е и функция на мениджърските умения, опита, умелото медиаторство между членовете на клъстера и местните, регионалните и национални правителствени и неправителствени организации и т.н. на хората от управителния съвет на клъстера и обслужващото звено към него.

Особено важен проблем, който следва да бъде коментиран е **институционализирането „на хартия”**. Нашите проучвания констатираха, че има официално регистрирани клъстери, които не осъществяват или почти не осъществяват дейност. Дори бе установено, че водещия мениджър на случайно избрана фирма от съществуващ клъстер не е запознат какво представлява това стопанско обединение, не е получавал информация от клъстерното звено и само формално е дал съгласието си „да участва в нещо ново по западен образец”. Едва ли този факт се нуждае от коментар, но ние считаме, че към настоящия момент водещите индустриални предприятия, които държат на националния и международния си имидж, реализират износ за Европейския пазар, дори да не са били първоначално добре запознати с клъстерния подход бързо са „наваксали” евентуалното незнание в тази посока.

По-значимата от групите проблеми е втората, **вътрешните за индустриалните клъстери проблеми**, чието очертаване и решаване е от изключителна важност за тях.

Внимание заслужава да отбележим, че някои от клъстерите ни нямат **обслужващи звена, агенции или координатори** или те са в процес на формиране. Все пак повечето клъстерни експерти считат за необходимо изграждането на такова звено, въпреки още ясно да не виждаме с какво ще се „изпълни” неговата дейност. Наложената световна практика в тази насока потвърждава, че

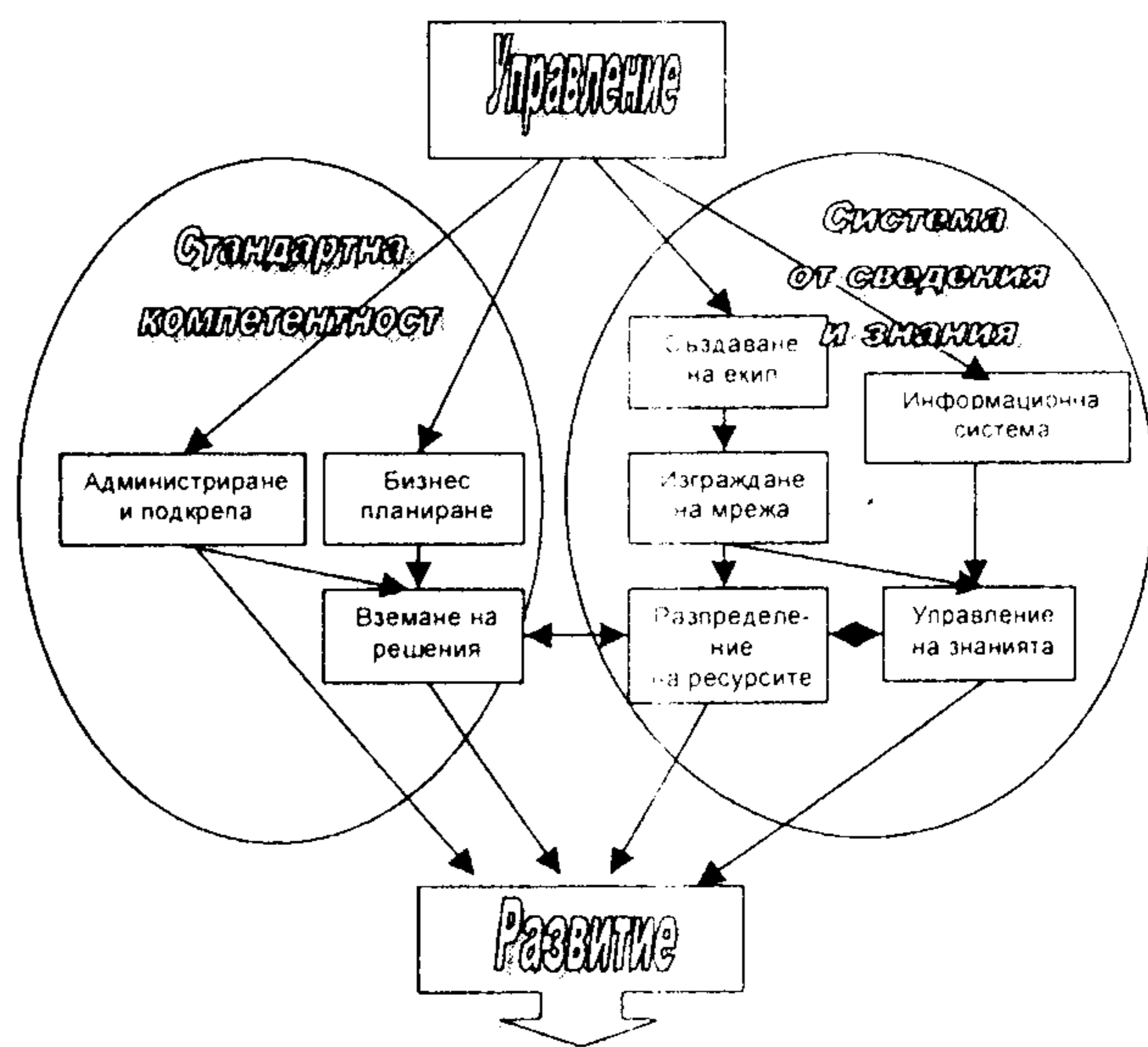

наличието на такъв елемент в кълстера е важно той подпомага като регулярно информира, подготвя проектни предложения, координира изпълнението им, осъществява разнообразни услуги към членовете му и т.н. Преди всичко обаче това звено (агенция или фасилитатор) е балансатор и координатор на кълстерните дейности. Поради неясното му функционално съдържание у нас някои от кълстерите ни не предоставят услуги на членовете си, не извършват дейности за тях и така допринасят за „отдалечаване“ на предприятията от кълстерната идея. Следствие от този проблем е **неефективното управление** на кълстерите ни. При липса или неяснота на функциите на обслужващото звено мениджмънта на кълстера трудно може да постигне ефективно използване на ресурсите, адекватно взимане на решение и последващото им изпълнение. Принципната схема на дейностите по управлението на кълстерите е представена във фиг. 2, където тепърва ще проличават проблемните моменти в мениджмънта за нашите кълстери.

Организацията на членството в индустриалните кълстери е още един от важните вътрешни проблеми за тях. Едни кълстери у нас имат минимален членски внос, други не, а трети освен членския внос събират и „консенсусно приет процент от отчисленията, резултат на прекия синергичен ефект у участника във всяка конкретна инициатива“. Едно такова разнообразие от практики е резултат от факта, че всеки кълстер е уникален, обхваща различни икономически дейности, нееднакви по брой и големина предприятия, разнообразни подкрепящи институции и т.н. Същевременно липсата на правила как да се организира работата на кълстер създава чувство за несигурност у членовете му.

Може би проблемът с най-голяма сериозност за индустриалните ни кълстери е свързан с **иновациите и иновационната им активност**. Както показват нашите неколкогодишни проучвания¹⁰ в тази насока по-голямата част от българските индустриални кълстери са технологични адаптатори или потребители. Отчитайки етапът им на развитие такава ситуация е логична, въпреки че стремежа

към търсене и „правене“ на иновации ще спомогне за дълготрайното им конкурентно ситуиране. Това, което е обезпокоително е, че някои от кълстерите ни не обменят иновации между предприятията в тях, не осъществяват научно-изследователска и развойна дейност (НИРД) или тя е твърде оскъдна, не търсят обмен с иновационни структури, почти не поддържат връзки с научни звена, университети или отделни научни изследователи, нямат изследователско звено и не търсят подкрепа за начинанията си от научните структури. Липсата или крехкото наличие на релация между иновацията и кълстера е изключително негативна за бъдещото му развитие. Съвременните кълстери са вече повече кълстери на знанието, кълстери, в които се генерират, обменят и разпространяват новости, кълстери, чиято основна цел е да са по-конкурентни на базата на нововъведенията. Бягството от иновацията, пасивното отношение към НИРД, подминаването на проектни възможности, насочени към реализация или адаптиране на национални и/или световни нововъведения в областта на работа на кълстера, го прави лишен от конкурентно съдържание в дългосрочен план.

Фиг. 2. Дейности на управлението¹⁰

Един също немаловажен проблем за индустриалните ни кълстери е **неефективното сътрудничество между съставните**

¹⁰ Вж. резултати от Проект 7/2005 и Проект 5/2007 на ИНИ към СА „Д. А. Ценов“, публикувани в Алманах „Научни изследвания“ за съответната година.

¹¹ Практическо ръководство за управление на кълстери, С., 2006, с. 36

елементи на самия клъстер - конкуренти, доставчици и посредници и местни административни ръководства за устойчивото им развитие. Вероятно е тези все още неукрепнали връзки да са резултат от твърде ранния етап на приложение на клъстерния подход у нас. Същевременно дълго- и краткосрочното сътрудничество е добра основа, върху която да се гради взаимното доверие между съставните елементи на клъстера и обкръжаващата го среда. Това е и една от причините някои от клъстерите ни да заявяват, че икономическите и социални облаги за предприятията от създаването на това сдружение, са имагинерни. Други клъстери обаче, които се основават на дългогодишното сътрудничество и лоялност между предприятията, както и добрите връзки с местната администрация заявяват, че след обединяването им те реализират по-добри икономически резултати, осъществяват експанзия на експортната дейност, оказват подкрепа на по-малките предприятия от клъстера, отчитат че заетостта в района се е увеличила след активната им работа, считат, че са спомогнали за формиране на специализиран трудов пазар и провеждане на обучение за нуждите на предприятията и др. В тези наши клъстери предприятията вече черпят от облагите на това сдружаване: налице е засилено усвояване на добри практики, предлагат се по-висококачествени услуги на предприятията, засилена е инвестиционната им активност, подобрен е обменът на информация, водещ до повече иновации, имитации и подобрения във фирмите, формирана е локална верига от доставчици, засилено е междуфирменото сътрудничество, технологичен трансфер и иновации, неформален обмен на познания и т.н. Те отбелязват, че всички тези икономически и социални облаги са най-вече резултат от взаимната им работа, но не биха били такива, ако не бяха срещали подкрепата на местните административни структури.

III. Някои идеи за преодоляване на трудностите пред българските индустриални клъстери и перспективи за развитието им

Изложените до тук трудности и проблеми в

работата на българските индустриални клъстери обхващат само част от критичните пунктове, които се срещат тези нови за страната ни сдружения. Безспорно, пред тепърва формиращите се и вече изградените клъстери има и ще възникват още много икономически, социални, организационни, технически, технологични и други предизвикателства. Това, което е от значение е, че в България вече се залага на функционирането и насърчаването на индустриалните клъстери като важен фактор за развитието и динамизирането на регионите. Участието на индустриалните предприятия в мрежи и клъстери заема съществено място в регионалните планове за развитие, а клъстерите все повече се разглеждат като генератори на новости, социални облаги за регионите и източник на устойчив икономически просперитет. Въпросът, който логично възниква е по какъв начин да се подобри средата, в която работят клъстерите ни, за да могат много по-добре да изразят предимствата, които дават на членовете си и местната, регионална и национална икономика. Безспорно, изключително трудно ще се осъществят **промени в мисленето на и за предприемачеството**. Все още в нашата страна възприемането за бизнеса често има сив или черен оттенък. Освен това вместо да се оповестяват добри бизнес практики в масовите медии и така да се утвърждава положителен образ на инициативността, и предприемчивостта, най-често гласност придобиват негативни „бизнес“ прояви.

В а р и а н т з а п о д о б р я в а н е комуникативността и дружелюбността на средата, в която работят индустриалните ни клъстери е **създаването на „място“**, където членовете на клъстерите да обменят бизнес идеи и всякаква друга свързана с работата им информация. Такова място вече съществува това е Българският портал за клъстерите: <http://www.clusterbg.net/>. За съжаление обаче тази интернет страница е само на английски и от създаването си до средата на 2008 г. е обновявала последно през 2007 г. За да може страницата наистина да изпълнява първоначално замислените си функции, е необходимо тя преди всичко да е на български език. Вече формираните направления следва да се разширят и адекватно обновяват като да

съдържат информационни материали за практическия опит на Европейски кълстери, разработки на наши и чуждестранни изследователи по тематиката и др., навременни анонси за възможности за финансиране и т.н. Значително развитие трябва да получи форума за обмен на информация между кълстерните членове като така ще се допринесе за навременното информиране, за дискутиране на текущи проблеми в работата, за обмен на различни идеи, предложения и т.н.

Немалка част от трудностите пред индустриалните ни кълстери са породени от липсата на **добре обучени кадри** в това направление. На този етап такава подготовка трябва да се търси по линия на обучаващи програми. Аргументът стадият на развитие на индустриалните кълстери е възникващ или ембрионален и поради тази причина натрупания опит по пътя на пробите и грешките, е незначителен. За разлика от българските кълстери, функциониращите в Европа вече са натрупали критична маса от знания за ръководството и координирането на такива сдружения. Познаването на техния опит, добрите им практики, а не сляпото прилагане на моделите им, биха служили като основа за изграждането на работеща система в това отношение у нас. Реализатори на подготовката на кадри за индустриалните кълстери биха могли да са университетски звена, неправителствени организации, самите кълстери по пътя на обмен на информация между тях и сходни от ЕС формирания, както и организирани от правителствените администрации обучения чрез образователни проекти.

Въз основа на изведените трудности и проблемни моменти в работата на индустриалните кълстери у нас можем да посочим някои от **перспективите** пред тях:

Обособяване на индустриалните кълстери като важен елемент на иновационната политика на страната. Създаването и подкрепата на кълстерите у нас е един от нефинансовите инструменти за въздействие на иновационната стратегия, посредством който се цели постигане на устойчиво развитие на българската икономика. До сега постигнатите резултати в тази насока са доста скромни. Това налага задълбочаване на мерките за подкрепа на

тези обединения посредством ефективно интегриране на усилията на заинтересованите страни в процеса.

Активно участие на кълстерите в оперативните програми за България по линия на Европейския съюз посредством разработване на проектни предложения, основаващи се на равноправно публично-частно партньорство и сътрудничество. Реализираните и предложени към настоящия момент проекти за създаване на кълстери и за подкрепа на вече съществуващи са все още малко на брой и са далеч под потенциала в тази насока. Поради тази причина е необходимо интензифициране на взаимодействието между кълстерите, правителствените организации и неправителствените сдружения.

Търсене на възможности за финансиране на кълстерни начинания от донорски организации извън Евросъюза. Макар и тези възможности да не са толкова много, колкото предлаганите по програми на Европейския съюз, те са още един източник за подкрепа на оригинални начинания в сферата на работа на кълстерите.

Стимулиране сътрудничеството в областта на разработване и осъществяване на иновационни начинания. Търсенето и реализацията на действия в посока оптимизиране на системата „наука-техника-иновации“ е в пряка релация и с кълстерите в индустрията.

Засилена обмяна на опит, добри практики, информация между вече работещи кълстери и новоформиращи се такива в страната като се търси създаването на своеобразна информационна банка за кълстерните практики у нас. Положително влияние в тази насока ще окаже развитието на потенциала на Българския портал за кълстерите.

Учене от опита на работещите индустриални кълстери в ЕС.

Активизиране на връзките между университетите, отделни научни звена и изследователи по повод работата на индустриалните кълстери у нас и т.н.

В настоящата разработка се прави опит за извеждане на ключови трудности от разнообразен произход, които срещат

новоформираните индустриални кълстери у нас. Извън обсега на изследването несъмнено са останали част от проблемите, които те срещат поради спецификата им, различията между тези обединения, фазата на развитието на кълстерите и т.н. Предложените идеи далеч не изчерпват вариантите за подобряване на функционирането на българските кълстери, но с реализирането им ще се подобри бизнес средата, в която те работят. Безспорно резултатите от приложението на кълстерния подход в България ще продължават да „дразнят“ научното любопитство на немалко наши изследователи и в бъдеще, тъй като те имат пряка релация с темата за благоденствието на нацията. Въпросът, на който ще търсим отговор след няколко години е дали сега нашите предприятия ще се „кълстеризират“ заради финансовите стимули от Европейския съюз и след това ще работят както преди, или наистина ще прозрат сериозните конкурентни предимства, които кълстерите генерират за тях самите, за работещите, за региона и за страната като цяло.